

и да је у подсвести затомљено неко загонетно „породично несвесно” наводи писца да, користећи се научним знањима о функционисању мозданог кортекса, покушава да призове сећања на Лизету и њен Солун, на мајку, Пулу свог детињства. Ипак, сећање изневерава када се ступи у контакт с простором и људима негдашњег света. Иследник-писац је на тај начин, истражујући своју мајку, уочио и код себе прве трагове деменције, од које је и она боловала.

Последње поглавље романа је писмо мајци, које подсећа на обрнуту глосу „Писмо или садржај” из Кишовог *Пеџчаника*. У овом *summarium* поглављу Великић успева да све размршене и лутајуће нити свог романа као руком обухвати у једној истинској исповести. Ислеђивање се окончава, сви докази су прикупљени, роман је написан, а истражитељ излази из тамног вилајета у који је, не знајући, крочио. Очигледно је да Драган Великић новом књигом доказује да је писац који је спреман да се мења, али да истовремено остаје одан свом поетичком интегритету.

Виктор ШКОРИЋ

„ПРЕД НАЛЕТОМ БЕЗИМЕНЕ ПРОЛАЗНОСТИ”

Томислав Маринковић, *Невидљива места*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево 2015

И најновија књига стихова *Невидљива места* песника-посвећеника Томислава Маринковића (1949), осма по реду, потврђује, од књижевне критике одавно и једногласно већ препознату, доследност и брижљиво неговано заједништво читавог његовог песништва, која се огледа и у песничком садржају, и у атмосфери готово сваке песме, али и у одмерено игривом и утишаном песничком поступку.

Сведоци оваквог тумачења су, на пример, кључне речи Маринковићевог песништва, као што су време, пролазност, питање трајања и постојања, тишина, празнина и самоћа, које су, углавном све, присутне од његовог првенца, иако су с временом доживљавале извесне и делимичне семантичке промене. И све су неодвојиви део вечите песничке жртве и самоизгнанства.

И у „невидљивим местима” читамо песникову осећања као што су усамљеност („Усамљеност је / у мени тихо певала”), тишина („на крају вечери, сам, / окретох се тишини и, као много / година пре”), безнад и препуштеност себи („Наше туге гласније су од молитви / под равнодушним погледима светитеља”), страх „пред налетом безимене пролазности” у свој својој неумитности („Голе, промрзле травчице, / непоколебљиве

у својој вери, / молитe се за наше душе”), али и иронизовани страх од заблуда и илузија, уз симболе апокалипсе из наше прошлости, нарочито из књижевне баштине („На олупине које су одживеле век / и не припадају ником, слећу вроне, / ограђујући шепавим ходом / наш некадашњи понос што / најзад имамо ствари какве желимо”), док у песми „Невски проспект” песник верује у „далеки живот, сувише простран да би био стваран” који је у стању да „са лакоћом претвара време у пепео”, али пошто је контраст особеност Маринковићевог дискурса, може преобразити и „сиве тренутке у баршун и бисер поезије”.

Иако песник не прихвата тренутно стање, прозивајући га и именујући га правим именом, ипак, у склопу наведеног амбијента песништва, издваја се и његова меланхолична, еурипидовски смирена, чак и добровољна помиреност са предвиђеним окончањем земног живота, али и са напорима да се „траговима” својих достигнућа макар покуша пренебрегнути пролазност, што је и исконски и нагонски прохтев. Песма „Вагон у трави”, илустрација пролазности, завршава се бодријаровско-ироничним прихватањем краја кроз дијалог и игру бића и сенке, младости и прошлости, целине и фрагмената, живота и смрти („Тада ми се учини да у одсјају стакла / видим себе, како путујем кроз своју младост / да бих стигао до овог места, / где се од мене већ толико сувишног одвојило / да је право олакшање бити сведен на своју сенку, / која не само да опонаша кретње, већ и оличава / моје тело остало у прошлости”).

Међутим, песма „Земља и небо” садржи реченицу: „стварни господар земље је небо”, која скупа са песмама посвећеним умрлим родитељима („Очев поглед” и „Руке које светле”), као и са самим насловом књиге и једне песме („Невидљива места”), нуде утеху у вечности, макар у сећањима и даљем боравку упокојених негде око или изнад нас, што, ипак, обећава наставак живота, као и циклични ток читаве подмићене стварности: „лаки талас стварности / гаси се и оживљава”. Ово је потврда песникове намере да својим песмама односно непредвидљивим асоцијацијама досегне могућност продора у свет невидљивих, у свет тајанствених, у свет недокучивих и необјашњивих а наслутивих и присутних, често и у њиховом дуготрајном одсуству.

На песникову доследност указује и магичан али и исконски однос-сурет човека и природе, који је фактички нераскидиви спој, јер по песниковом промишљању човек без природе не постоји. Њихова узајамност нема граница, као ни време које песник никада не занемарује и не заборавља. Природа у песмама Томислава Маринковића, као њихов узрок, истовремено постаје својеврстан медијум и повод за повезивање неколико тематских слојева унутар једне песме (Р. Микић), чије је остварење и показатељ песникована.

И архитектура Маринковићевих песама, коју дочарава наслов његовог до сада јединог избора песама – *Путовања кроз близине* (песничка

путовања простором око себе) – зачиње са догађајима, предметима, дескрипцијама и појавама из песниковог окружења и свакодневице (наслов једне од песама из књиге *Невидљива месџа* гласи „Опис”, што је управо парадигматично за сводно име зачетних стихова већине Маринковићевих песама), који ће се накнадно смиреним и контролисаним асоцијацијама универзализовати до значајних медитација, јер је гномско и до сада било атрибут његовог песништва. Оваквим поступком сопоти песама остварују много дубљи, неочекивани и непредвидљиви смисао и значај. Уместо примера оваквог песничког манира довољно је цитирање Маринковићевих стихова који баш дочаравају поменути песнички исказ („и ја, жмурићи, покушавам да из даљине / чујем како старе мудрости света / звуче сетно кад их залепршане чапље / преведу на свој пискави језик”), управо у поменутој песми „Опис” са иницијалном „сликом мочваре”.

Треба рећи да међу иницијаторима Маринковићевих песама у књизи *Невидљива месџа* нису више само дескриптивно-екфрасичке слике, већ се све више намећу и изворишта ближа метафизичким вредностима, као што су, на пример, снови, бајке, машта, речи, загонетке, песничка средства, али је и у тим примерима задржана вешта асоцијативност са досмишљавањем песникових порука.

Све више песник Маринковић објашњава већину промена и преображаја дејством времена на све нас (и подсећа нас да је Овидије говорио да „време нагриза све у природи”), попут неког врховника (Волтер је био убеђен да једино „време изриче правду и ставља све на своје место”). Стога је у „невидљивим местима” учестала и реч – прошлост (већ цитирана из песме „Вагон у трави”), чиме се управо потенцирају поменуте разлике између појава, успомена, осећања и збивања, које датирају из другог времена. Отуда су и присутна неприметна мењања Маринковићевог песничког садржаја, па и удвајања извесних песникових тематских упоришта, као и лирског субјекта, што је потпуно очекивано и легитимно. Треба нагласити да време моделује све, не само песнички садржај већ и поетски израз, и поетски простор, и песникове поруче и промишљања, али и песничко и наше окружење, чиме, нажалост, нисмо нимало задовољни.

И блага, чак дискретна, већ помињана иронија, па и непренаглашена црнотуморност („Ниједна ствар не протестује због / мањка свежег живота”), затим, временом условљен, синдром удвојености и различитости („Ипак, постоји живот људи, места у којима / станују њихове разлике”), као и зналачки упесмљавани и с мером преосмишљавани оксиморони, још су битни састојци и белези Маринковићевих стихова, јер је у њима, истовремено и супростављеним и узајамно умреженим, угрожена егзистенцијалност уочљива, чак и када није посебно или непосредно осветљена и издвојена, као што је било и у ранијим песничким књигама Томислава Маринковића.

Ипак, у књизи *Невидљива месџа* издваја се све више садржајна блискост медитација и егзистенцијалних песничких повода. Песник, у својој тишини и самоћи, (не)посредно и ефектно одсликава понуђени привид стварности односно (не)стварност у њеном пуном доживљају. За такав поступак песнику је обично потребно свега неколико речи и слика. На пример, „Кад би могле, очи би врискале / због онога што су виделе”, „ја човек, ја мисао, / ја прозор кроз који душа гледа / обескућени, расути свет”, подсећајући нас на промисао Берђајева да свуда око нас, па и у нама, бивају душе наших живих и мртвих. Нарочито предака.

У песми која је у књизи прва по реду, а тачније је рећи уводној песми „Пре него почнеш да пишеш песму”, песник наглашава вечиту двојност (бодријаровску, понављам): „Да и други чују поверљив / разговор две једине / заинтересоване стране: / тебе и тебе”, која се продужава у запитаност да ли је стваралаштво певање или плач („Добро размисли: је ли то / тренутак кад певаш, / када престајеш, или / почињеш да плачеш”), али и искрено-исповедно појашњава своју дефиницију магије писања поезије: „тренутак кад желиш / да запишеш оно што је / сопственом руком / мисао већ уписала у твоје срце”, док у насловној песми, претпоследњој по реду у књизи *Невидљива месџа*, можемо прочитати и прави манифест целокупног певања Томислава Маринковића

*Али, срце са осећањем живоџа,
између година још љражи
драгоцености које му љриџадају*

што може бити и мото сваког од тумача и читаоца. Данас и овде.

Александар Б. ЛАКОВИЋ

РОМАН КРАЉИЧИНОГ ИНТИМУСА

Драгутин Ј. Илић, *Роман краљице Наџалије*, приредила Светлана Томић, Службени гласник, Београд 2015

Драгутин Ј. Илић је ове године на двоструки начин потврдио своје место у српској књижевности – у оквиру Антологијске едиције *Десет векова српске књижевности* Владимир Гвозден је приредио избор који обухвата приповетке „Игуманова сен” и „Под земљом”, романе *Хаџи Диџа* и *Ауџиобиоџрафија одлазећеџа*, драму *После милијон година* и критички текст о српском роману уопште и роману *Паџиница* Јакова Игњатовића (у књигу су укључени и критички текстови Славка Леовца, Бојане Стојановић Пантовић и Радослава Ераковића). Други догађај је прво